

چاپ پنجم

اتم سفر

پتر زومتور

ترجمه علی اکبری

عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی
واحد یادگار امام خمینی (ره) شهر ری

انتشارات بهنام نقش

© همه حقوق محفوظ است.

ترجمه و انتشار این اثر مشمول قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان است. تکثیر، انتشار یا بازنویسی کل یا قسمتی از آن، هر یک از تصاویر و یا جلد کتاب به هر نحو از جمله فتوکپی، الکترونیکی، ضبط و ذخیره در سیستم‌های بازیابی و پخش، بدون دریافت مجوز کتبی و قبلی از ناشر ممنوع است و پیگرد قانونی دارد.

سرشناسه : تسومتور، پتر، ۱۹۴۳ - م.
Zumthor, Peter

عنوان و نام پدیدآور : اتمسفر / نوشته پتر تسومتور؛
ترجمه علی اکبری.

مشخصات نشر : تهران: پرهام نقش، ۱۳۹۴.

مشخصات ظاهری : ۹۲ص: مصور.

شابک : ۳۸۸-۶۱۲۶-۶۰۰-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی : فیبا

موضوع : معماری خانگی -- جنبه‌های روان‌شناسی

موضوع : محیط زیست (زیبایی‌شناسی)

شناسه افزوده : اکبری، علی، ۱۳۶۴ مترجم -

رده بندی کنگره : ۱۳۹۴ الف۲/۳۵/ن۲۵۴۲/۳۵

رده بندی دیویی : ۷۲۰/۱

شماره کتابشناسی ملی : ۳۹۰۴۵۳۵

پرهام‌نقش

انمسفر

نویسنده: دکتر رومتور

ترجمه: علی اکبری

صفحه‌ها: ۱۰۰ / زهد پارسی

طراحی جلد: حسین مینایی پور

مدیریت فنی: وحید براهیم آبادی

ناشر: پرهام نقش

لیتوگرافی: چاووش

چاپ و صحافی: نور حکمت

شمارگان: ۲۰۰ نسخه

نوبت چاپ: پنجم / ۱۴۰۳

قیمت: ۹۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸ - ۶۰۰ - ۶۱۲۶ - ۳۸ - ۸

مراکز توزیع و فروش:

فروشگاه کتاب پرهام www.parhambook.com

تهران، خ انقلاب، ابتدای خ ۱۲ فروردین، پلاک ۲۹۷، تلفن: ۶۶۴۶۸۳۳۵

سیمای دانش: تهران، خ انقلاب، ابتدای خ ۱۲ فروردین، پلاک ۳۱۸

- تلفن: ۶۶۹۶۶۱۱۴

کتابفروشی میلان افزار: مشهد، بلوار سجاده، پاساژ پردیس، تلفن:

۰۵۱۱ - ۷۶۷۰۸۰۷

فهرست مطالب

۱۱	پیش‌گفتار مترجم
۱۹	مقدمه: گفت‌وگو با زیبایی
۲۳	اتمسفر
۳۵	۱. بتن‌سازی
۳۷	۲. همسازی
۴۱	۳. صدای فضا
۴۵	۴. دمای فضا
۴۷	۵. ابژه‌های اطراف
۵۵	۶. میان آرامش و فریب
۵۹	۷. کشمکش میان داخل و خارج
۶۳	۸. سلسله‌مراتب صمیمیت
۷۱	۹. تابش نور روی چیزها
۷۷	معماری به‌مثابه جزئی از محیط
۸۱	انسجام
۸۵	فرم زیبا
۸۹	نمایه نام‌ها

پیش‌گفتار مترجم

پتر زومتور، از «اتم‌سفر حسی-احساسی» تا «معماری سکوت»

در سال‌های اخیر گرایش فضای اندیشه در جامعه معماری ایران مسیری متفاوت از آنچه را پیموده که در دانشکده‌های معماری سال‌هاست تشریح می‌شود. شاهد این مدعا، گرایش شگفت‌انگیز جوانان جامعه معماری به مطالعه آثار معمارانی است که شاید در طول تحصیل حتی یک بار نیز نام آنان را از استادان خود نشنیده‌اند، به نوبی که کتاب معماری‌اندیشی^۱ که مجموعه‌ای از دل‌نوشته‌های پتر زومتور است، یک ماه پس از انتشار به چاپ مجدد می‌رسد، که در نوع خود نوعی رکورد محسوب می‌شود؛ اما آثار معمارانی به اصل مساحت دانشگاهی بر دوش آنان گذارده شده است، دیگر مخاطبان پندانی ندارد. این امر در توجه به آثار معماری و نه فقط مباحث نظری، نیز روی داده است. نتایج فراخوان اخیر مؤسسه اتووو^۲ تحت عنوان «معماران و چالش انتخاب معماری» که از معماران می‌خواست یکی از پروژه‌هایی را که بر آنان اثربخش بوده است نقد کنند، نشان می‌دهد که در توجه به پروژه‌های معماری نیز گرایش غالب به سمت معمارانی چون زومتور است.

۱. *Architektur Denken* - این کتاب توسط علیرضا شلویری به فارسی برگردانده شده و توسط انتشارات حرفه هنرمند در سال ۱۳۹۴ به طبع رسیده است.

به این ترتیب، در نقد و بررسی شرایط کنونی می توان پرسید: تفکرات پتر زومتور بر اساس چه مبانی ای شکل می گیرد؟ معماری او واجد چه ویژگی هایی است؟ گرایش به سمت معمارانی چون زومتور در ایران را چگونه می توان تحلیل کرد؟

۱. خلق اتمسفر حسی-احساسی و تسخیر وجود تام

انسان

پتر زومتور را در کنار معمارانی چون سیگورد لورنتس^۱ و الدو فان آیک^۲ می توان از آن جمله معمارانی قلمداد کرد که آثارشان با تاب احساسات عمیق انسانی است و سرشت تام وجودی مخاطب را درگیر می کنند. به قول یوهانی پالاسما^۳ آثار آنان تشعشعی مقتدرانه از عمق احساس است؛ پروژه های آنان ضرورتاً پرداختن به زیبایی شناسانه نشده است اما احساسات مخاطب را برمی انگیزد. او را به فکر وامی دارد و پرسش هایی بی پاسخ را در ذهن مردم مطرح می کنند (پالاسما، ۱۳۹۲: ۱۲۳). زومتور خود نیز بر این امر تأکید می گذارد و بیان می کند به دنبال خلق «حسی» در فضایی که فراتر از اصول و فرمول های ترکیب بندی است. (زومتور، ۱۳۹۴: ۱۵). او خود را ملزم به استفاده از «بساوش پذیری»، «بو» و «کیفیت صوتی مواد» می داند (همان جا). وی معتقد است «اثر معماری تنها

1. Sigurd Lewerentz (1885-1975)

2. Aldo van Eyck (1918-1999)

3. Juhani Pallasmaa (1936-)

زمانی می‌تواند از کیفیت‌های اثر هنری برخوردار باشد که ترکیب فرم‌ها و محتوایش اتمسفر پر قدرتی بیافریند که بتواند مخاطب را تحت تأثیر قرار دهد» (همان: ۲۵) و زمانی این تأثیرگذاری تام و تمام است که اثر بتواند کل سرشت وجودی انسان را اعم از ادراکات حسی پنج‌گانه او و جان وی را تسخیر کند. وی در تأملاتش کیفیت چندلایه فضاهاپی را تشریح می‌کند که در آن‌ها جای گرفته و آن فضا نیز در وجودش جای گرفته است.

امر دیگری که زومتور بر آن پای می‌فشارد، «احساس» یا «حس مشترک» بیان آدمیان است و بیان می‌کند خواهان معماری‌ای است مبتنی بر فهم همگانی و احساس مشترک (همان: ۳۰)؛ همان چیزی که کریستوفر الکساندر اعلان می‌کند^۱ و زومتور به اندیشه‌های وی ارجاع می‌دهد. به باور زومتور «فرایند طراحی بر تعامل دائمی عقل و احساس استوار است» (همان: ۲۶) وی معتقد است احساس‌ها، علایق، اشتیاق‌ها و عواطف پدیده‌هایی موجودند و می‌خواهند تبدیل به فرم شوند. وظیفه معمار، تبدیل آن‌ها به فرم با گذار از «عقل انتقادی» است که قدرت تمییز و ارزیابی دارد. هرچند وی تأکید می‌کند «بن‌مایه هر طرح معماری موفق، بر مبنای احساس و شهود شکل می‌گیرد» (همان: ۲۶).

۱. از جمله می‌توان به آرای وی در کتاب‌های یک زبان الگو، راه بی‌زمان ساختن و مجموعه سرشت نظم اشاره کرد.

۲. زمان، زندگی و تجربه زیسته

پتر زومتور تجربه فضای معماری و شهر، به‌ویژه تجربه‌های نخستین، را در خلق فضای مقهورکننده بسیار مؤثر می‌داند و می‌نویسد: «همه ما معماری را به‌طور حسی درک کرده‌ایم. فهم ما از معماری در تجربه‌های آغازین ما ریشه دارد. ریشه‌های فهم ما از معماری در کودکی و جوانی ما قرار دارد» (همان، ۷۵). نکته‌ای زومتور بر آن انگشت تأکید گذاشته است، «نخستین تجربه‌های ناآگاهانه» ما از فضای زیسته طبیعی و ساخته‌شده و نقش آن‌ها در فهم شهودی عالم و رسوب‌شان در وجود آدمی به‌مابه‌بنای سنجش است. خاطرات دوران کودکی از خانه و فضای شهر و در افت‌های ادراکی آن، در اندیشه‌های پتر زومتور نیز مانند بسیری ده‌گر از اندیشمندان سده بیستم منبع موثق تعریف «فضای ساخته‌شده» و معیار شاعرانگی و اصالت وجودی آن است.^۱

زومتور معتقد است «دانش‌پرین باید بیاموزند که تجربه‌های زیسته خود را مبنای طراحی‌شان قرار دهند» (همان‌جا). او می‌گوید باید فضاهایی که در آن‌ها زیسته‌ایم به یاد آوریم و از خود بپرسیم چه چیز آن فضا ما و احساس ما را تحت تأثیر قرار داده است. در صورت یافتن آن، هیچ‌چیز موثقت‌ر از آن نیست.

۱. برای مطالعه بیشتر در این زمینه می‌توان به کتاب بوئیقای فضا نوشته گاستون باشلار اشاره کرد که در پدیده‌شناسی خانه به خاطرات دوران کودکی‌اش از آن می‌پردازد و منشأ الهام بسیاری از اندیشمندان شد. هم‌چنین می‌توان به نقش فضای زیسته در مزرعه در دوران کودکی فرانک لوید رایت و یوهانی پالاسما و تبلور آن در آثارشان اشاره کرد.

او تجربه کردن را تجربه با تمام وجود می‌شناسد و می‌نویسد:
«تجربه کردن عینی معماری یعنی لمس کردن، دیدن، شنیدن
و بوییدن کالبد آن» (همان: ۷۶).

۳. معماری سکوت: معماری آرمانی

سکوت در بناها، وجه مهمی از معماری زمتور است. وی با نقد معماری خودنما، ابراز می‌دارد که معماری خوب باید پذیرای مخاطب باشد و اجازه دهد تا او در آن سکونت کند و تجربه‌اش کنند نه اینکه با خودنمایی و حرافی حضورش را بر مخاطب تحمیل کند. وی می‌نویسد: «تصور محبوب من از معماری، طراحی و ساختن بنایی است که وقتی ساخته شد، من به‌عنوان طراح عقب بنشینم و بنایی به‌کارم بگذارد که تجلی خالص ذات خود باشد و به‌عنوان جزئی از آن چیزها در خدمت سکونت کردن باشد و بی‌نیاز از سخنری من روی پای خود بایستد» (همان: ۴۱).

به باور زومتور «بناها می‌توانند سکوتی زیبا داشته باشند، سکوتی که آن را با مفاهیمی چون آرامش درونی، حضور و یکپارچگی، گرما و حس‌برانگیزی، تجلی ذات خود بودن و بازنمود چیزی نبودن» پیوند می‌زند (همان: ۴۱). وی می‌گوید:
«من به صدای فضا گوش می‌دهم، به صداهایی که مواد و سطوح بر اثر تماس و ضربه ایجاد می‌کنند، به سکوت به‌عنوان پیش‌شرط شنیدن» (همان: ۹۶). به این ترتیب مفهوم سکوت

سه وجه متمایز در آثار او پیدا می‌کند. نخست سکوت طراح و سخن گفتن بنا و دیگری خلق سکوت در فضا و سوم، به سکوت درآوردن مخاطب تا بنا را با گوش جان بشنود.

۴. تحلیل گفتمان زومتور و بررسی اقبال به او

گفتمان پتر زومتور، یعنی گفتمان «معماری حواس» تقریباً به گفتمان جاری در فضای معماری ایران تبدیل شده است. گفتمانی که در نوشته‌های یوهانی پالاسما نیز مطرح است. اما برایش به سمت چنین تفکری چگونه ارزیابی می‌شود؟ چقدر نفوذ آن بباری اصالت وجودی دارد؟

به گفتهٔ مارتن والزر: «هرچه بیشتر کمبودی را احساس می‌کنیم، به همان نسبت، به زیبایی آنچه برای تحمل آن کمبود دست می‌زنیم، افزوده می‌شود». شاید همین نقل قول کلیدی بر مسئله باشد. رفتار جامعه به‌ویژه جوان معماری ایران به گرایش به سمت گفتمان جدید، رفتاری است واکنشی به آنچه در فضای آموزش معماری ایران رنگ و بوی تکرار و کهنگی به خود گرفته است. نظام انبیشه معماری ایران به دنبال فضایی است که در دانشگاه مورد توجه قرار نگرفته است و سخن گفتن از حرفی تازه، رنگ و بوی دانستن بیشتر به خود گرفته است. موجی از نوجویی و تازه‌خواهی که شاید علیه آموزه‌های آکادمیک در ایران به راه افتاده است. چراکه آنچه

مطرح شده است، حرف تازه‌ای نیست اما در فضایی متفاوت در ایران مطرح شده است.

با توجه به اینکه دکتر بریگیته لبز-الرت در مقدمه‌اش برای کتاب، آن را معرفی کرده است، مترجم از این امر پرهیز می‌کند اما ذکر این نکته اهمیت دارد که با توجه به اینکه متن کتاب، سخنرانی پتر زومتور است که به صورت کتاب منتشر شد. زبان کتاب به محاوره نزدیک است و در ترجمه نیز سعی شده زبان کتاب حفظ شود. همچنین تصاویر کتاب از نسخه آلمانی آن اسباب شده، در حالی که برخی از تصاویر در نسخه انگلیسی حذف است. در انتها، مترجم معترف است که ترجمه خالی از ایراد نیست و راهنمایی‌های ارزشمند مخاطبان بزرگوار کارگشاست.

علی اکبری

تهران - تابستان ۱۳۹۴

منابع:

- بالاسما، یوهانی (۱۳۹۲). دست متفکر، حکمت وجود متجدد در معماری، ترجمه علی اکبری، تهران: پرهام نقش.
- زومتور، پتر (۱۳۹۴). معماری اندیشی، ترجمه علی‌رضا شلویری، تهران: حرفه هنرمند.
- Alexander, C., (2002-2005), *The Nature of Order*, 4 books, New York: Oxford University Press.
- Bachelard, G., (1994), *The Poetics of Space*, Boston: Beacon Press.
- Pallasmaa, J., (2005), *The Eyes of the Skin, Architecture & Senses*, London: John Wiley & Sons.
- Zumthor, P., (2006), *Architektur Denken*, Basel: Birkhäuser.

مقدمه: گفت‌وگو با زیبایی

بین ساختمان‌های پتر زومتور و فضای اطراف‌شان، مبادله‌ای برقرار است؛ نوعی دادن-گرفتن، نوعی مراقب‌بودن، نوعی پرمیایی. در مواجهه با معماری زومتور واژگانی مانند «اتمسفر» و «سال»^۱ به ذهن می‌آیند. فوراً احساسی به کمال متعادل در فضای ساخته‌شده به دست او، به بینندگان، بازدیدکنندگان، ساکنان و همسایگان مجاور منتقل می‌شود. پتر زومتور مکان‌ها و ساختمان‌هایی را قدر می‌نهد که برای مردم مأمّن، مکانی خوب برای زندگی و آرامش خاطر فراهم کنند. خوانش هر فضا را گره‌خور با این امر می‌داند و به‌طور خلاصه این هدف، معنا و مقصود را دنبال می‌کند؛ بنابراین، در دیدگاه او برنامه‌ریزی و طراحی هر جز از معماری، فرایندی به‌هم‌تابیده است که مسیر مستقیم خطی را دنبال نمی‌کند. برای پتر زومتور، اتمسفر مقوله‌ای زیبایی‌شناختی است و این کتاب به خوانندگان بینشی می‌دهد تا دریابند اتمسفر چه نقشی در کارهای او ایفا می‌کند و برایش چه معنایی دارد. آنچه به طبع رسیده متن سخنرانی معمار سویسی است با عنوان «اتمسفر محیط‌های معماری، ابژه‌های احاطه‌گر» که

1. mood

در یکم ژوئن ۲۰۰۳ در فرصت پیش‌آمده در ویگ دويس داس لند،^۱ جشنواره ادبیات و موسیقی در آلمان، ارائه کرد. سخنرانی‌ای که بسیار به‌جا در کاخ وندلین‌هازن^۲ ایراد شد و در آن به اکتشاف پیوستگی‌های میان موقعیت قرارگیری [بستر] و هنرها، به‌عنوان بخشی از پروژه «مناظر شاعرانه»^۳ پرداخت. این آخری، نوعی خطرپذیری فلسفی، رویدادی ادبی، سخنی نغز است که همیشه از موقعیت آغاز می‌شود و آن را به شخص پیوند می‌زند. به این ترتیب، در همه سنین بسط می‌یابد. و هر مکان را از طریق نوشته‌ها و کنسرت‌هایی به دیگری پیوند می‌زند که توسط هنرمندان، نویسندگان و گروه‌های دولتی بین‌المللی، همراه با نمایش حرکات موزون، نمایشگاه‌ها و مناظر، اجرا می‌شوند. در چارچوب این پروژه، من و پتر زومتور به راه‌ها پیوستیم، در میان مزرعه‌ها، مرغزارها، شهرها و ساختمان‌ها، جدا از هم قدم زدیم، از هم سؤال می‌پرسیدیم و در ذهن‌مان تصویرسازی می‌کردیم. سخنرانی در برنامه‌ای متأثر و سبک معماری وزر رنسانس^۴ کاخ وندلین‌هازن، در چند روز نظم شده بود تا طی آن تلاش کنیم معیاری برای زیبایی بیابیم.

وندلین‌هازن بهترین نمونه از بناهای معماری هم‌عصر خود است از لحاظ: کاربری و راحتی، دوام و زیبایی که از حیث

1. Wege Durch das Land
2. Wendlinghausen
3. Poetic Landscapes
4. Weser Renaissance

جان کلام ویتروویوس، مورد تحسین معمار بزرگ ایتالیایی عصر رنسانس، آندره پالادیو است. نتیجه، معماری بی‌پیرایه‌ای شکل گرفته که عمیقاً در منظر اطراف ریشه دارد و از مصالح بوم‌آورد ساخته شده است.

برنامه ادبی و موسیقایی به ایتالیای قرن ۱۶ و اوایل قرن ۱۷ تعلق داشت. قرائت اینگر کریستنسن^۱، نویسنده آلمانی، از شعر خودش، «اتاق نقاشی شده»^۲ - درباره لباس عروسی معروف دوک^۳، مانتووا،^۴ نقاشی شده توسط آندرا منتنا،^۴ مانند سفر گوته به ایتالیا برای دیدن ساختمان‌های پالادیو، اصل زیبایی را برجسته می‌سازد و می‌پرسد: آیا اجزای زیبایی می‌تواند این‌گونه ترجمه شود؟ زیبایی بیرونی، مقدار چیزها، تناسبات، مواد سازنده و نیز زیبایی درونی‌شان، هسته چیزها. شاید شایسته است از کیفیت ترجمه چیزها سخن بگوییم. برای حفظ اصالت و بی‌واسطگی وازگان پتر زومتور، ویرایش سخنرانی وی که برای بیش از ۴۰۰ نفر از حضار ایراد شد، به حداقل ممکن رسید.

بریکیته لابس-اهلرت^۵

دتمولد - اکتبر ۲۰۰۵

1. Inger Christensen (1935-2009)
2. Painted Room
3. Duke of Mantua
4. Andrea Mantegna (1431-1506)
5. Brigitte Labs-Ehlert